

Περιεχόμενα

A. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ, ΘΕΩΡΙΑ, ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Εισαγωγή. Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα; 11

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΥ, ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ

Θεωρητική εξέλιξη και τυπολογίες των εγκλημάτων των ισχυρών 27

ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΥ

Κρατικο-εταιρικό έγκλημα και κοινωνική βλάβη
στη μεταπολεμική Ελλάδα: ιστορίες οικονομικής ανάπτυξης 75

ΣΟΦΙΑ ΒΙΔΑΛΗ

Η νομοθέτηση διατάξεων «ποινικής ασυλίας» σε περίοδο κρίσης.

Προώθηση της κυβερνητικής πολιτικής με αντάλλαγμα

την ατιμωρησία 115

ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ

B. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ, ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΡΝΗΣΗΣ

Μεταξύ συνόρων της ασφαλιτοποίησης και κρατικο-επιχειρηματικών
εγκλημάτων στη διαχείριση του προσφυγικού: οι αντινομίες
του κοσμοπολιτικού 145

ΣΤΡΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΡΟΥΤΖΑΣ,

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Κρατικό έγκλημα και καταστάσεις άρνησης: οι περιπτώσεις
των ναυαγίων στο Φαρμακονήσι και την Πύλο 181

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΡΟΣ

Γ. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ

Έγκλημα χωρίς θύμα; Μια απόπειρα απόδοσης του εγκληματολογικού φαινοτύπου της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα της «κρίσης».....	229
--	-----

ΕΛΕΝΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και στην πρόληψη της διαφθοράς και της απάτης.....	255
---	-----

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΠΑΠΠΑ

Whistleblowing: Ένα ζήτημα υγείας.....	277
--	-----

ΜΑΡΙΑ ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΟΥ

Πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς στην Ελλάδα: Αντινομίες, προκλήσεις και αδιέξοδα.....	293
--	-----

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΥ

Εισαγωγή

Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα;

Μαργαρίτα Γασπαρινάτου – Ειρήνη Σταμούλη

«...Το έγκλημα δεν είναι ένα υποπροϊόν μίας κατά τα άλλα αποτελεσματικά λειτουργούσας πολιτικής οικονομίας. Είναι το κύριο προϊόν της συγκεκριμένης πολιτικής οικονομίας. Το έγκλημα είναι στην πραγματικότητα ο θεμέλιος λίθος επί του οποίου κτίζονται οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις στις δημοκρατικές-καπιταλιστικές κοινωνίες».

William Chambliss,

On the Take-From Petty Crooks to Presidents, 1978/1988: 2

Στους τηλεοπτικούς μας δέκτες και στους τίτλους των εφημερίδων καθημερινά κατακλυζόμαστε από υποθέσεις, οι οποίες διαμεσολαβούνται στον δημόσιο λόγο ως σκάνδαλα και περιλαμβάνουν την εμπλοκή υψηλόβαθμων στελεχών της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας. Τις τελευταίες δεκαετίες, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, αλλά και στα επόμενα που ακολούθησαν, γίναμε μάρτυρες αναρίθμητων παρανομιών από το κράτος και τις εταιρείες (Rothe, 2020: 7). Παρακολουθήσαμε μερικές από τις σημαντικότερες παγκόσμιες τράπεζες να καταρρέουν, μεγάλες περιπτώσεις φοροδιαφυγής από πολιτικούς και επιχειρηματίες, τεράστιες οικολογικές καταστροφές στον βωμό του κέρδους, αλόγιστη εκμετάλλευση φυσικών πόρων σε αναπτυσσόμενες χώρες, μεγάλες καταναλωτικές απάτες από αυτοκινητοβιομηχανίες, φαρμακοβιομηχανίες και βιομηχανίες τροφίμων, πολύνεκρα ατυχήματα λόγω τραγικών ελλείψεων στην ασφάλεια των συγκοινωνιών, απώλειες ζωών και σωματικές βλάβες εργαζομένων λόγω ελλιπούς προστασίας της ασφάλειάς τους, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, γενοκτονίες, εκτοπισμούς, εθνοκαθάρσεις, πολιτικές δολοφονίες, αστυνομικές καταχρήσεις, βασανιστήρια και πολλαπλές παραβιάσεις θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Υποθέσεις όπως, τα Lux leaks, τα Paradise Papers, τα Panama Papers, τα Pandora Papers, το σκάνδαλο μαζικής διαρροής και εμπορίας δεδομένων Facebook-Cambridge Analytica, το σκάνδαλο της Volkswagen για τις εκπομπές καυσαερίων, το σκάνδαλο

της Honda με τους ελαττωματικούς αερόσακους, οι παραβάσεις της Pfizer για την κυκλοφορία του Lipitor, οι περιβαλλοντικές καταστροφές από διαρροή πετρελαίου στα θαλάσσια ύδατα από πολυεθνικές εταιρείες ενέργειας, όπως η πετρελαιοκλίδα της BP στον κόλπο του Μεξικού, το τεράστιο σκάνδαλο μαζικών παρακολουθήσεων από τις μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ που αποκάλυψε ο Edward Snowden, οι παραβάσεις των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, που αποκαλύφθηκαν στα WikiLeaks του Τζούλιαν Ασάντζ, το καθεστώς λογοκρισίας στην Κίνα, οι πολιτικές δολοφονίες στη Ρωσία, η γενοκτονία του Ισραήλ στη Γάζα, το Qatar Gate, ο θάνατος χιλιάδων προσφύγων στη Μεσόγειο, αλλά και εθνικές υποθέσεις, όπως η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων, η υπόθεση Siemens, η υπόθεση Novartis, οι παράνομες επαναπροωθήσεις προσφύγων (push backs), το ναυάγιο της Πύλου, η πολύνεκρη σύγκρουση των τρένων στα Τέμπη και το σκάνδαλο των υποκλοπών, είναι μερικές μόνο από τις πολύκροτες υποθέσεις, οι οποίες καταδεικνύουν ότι η παραβίαση των νόμων τόσο από την πλευρά του κράτους όσο και των επιχειρήσεων-εταιρειών δεν αποτελεί την εξαίρεση αλλά μάλλον τον κανόνα.

Οι υποθέσεις αυτές έχουν προκαλέσει αναμφισβήτητη κοινωνική βλάβη και μάλιστα πολύ μεγαλύτερης έκτασης από τη λεγόμενη εγκληματικότητα του δρόμου (street crime). Οι βλάβες που προκαλούνται είναι μακροχρόνιες και πολυεπίπεδες, υπερβαίνοντας κατά πολύ το κλασικό σχήμα θύματος – δράστη. Πρόκειται για βλάβες που θυματοποιούν ολόκληρους πληθυσμούς ή ακόμα και εθνотικές ομάδες, επηρεάζουν απεριόριστο αριθμό ατόμων σε βάθος χρόνου ή ακόμα και γενεών, ενώ προκαλούν ανεπανόρθωτες καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον, το πολιτισμικό κεφάλαιο, τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Η κοινωνική τους βλαπτικότητα, ωστόσο, είναι δυσανάλογη της κοινωνικής αντίδρασης που προκαλούν, του τρόπου πρόσληψης και αντιμετώπισής τους τόσο από την πολιτεία όσο και από τους πολίτες ή ακόμα και την επιστημονική κοινότητα. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν προβάλλονται ως εγκλήματα αλλά ως ατυχή περιστατικά, ατυχήματα, φυσικές καταστροφές, αμέλειες, διαρροές, κακοδιαχείριση, ελλιπής πρόβλεψη, παρανόηση, απορρύθμιση, κατάχρηση και ούτω καθεξής (Bernat & Whyte, 2020: 127).

Από την άλλη, οι περισσότεροι πολίτες εξακολουθούν να φοβούνται το έγκλημα του δρόμου, το ορατό δηλαδή διαπροσωπικό έγκλημα κατά της ζωής και κατά της ιδιοκτησίας. Τα εγκλήματα αυτά, άλλωστε, καταγράφονται κατά κύριο λόγο στις επίσημες στατιστικές της αστυνομίας, της δικαιοσύνης και των φυλακών, συνθέτοντας το περιεχόμενο και την κοινωνική προέλευση του εγκληματικού ζητήματος. Αντίστοιχη είναι και η μιντιακή του αναπαράσταση (Barak, 2015: 1). Κλοπές, ληστείες, ανθρωποκτονίες, σωματικές βλάβες, βιασμοί, γυναικοκτονίες, σεξουαλικές παρενοχλήσεις, φθορές ιδιοκτησίας, εμπρησμοί, εκρήξεις, απάτες και κάποιες υπεξαίρέσεις συνθέτουν καθημερινά το «εγκληματικό δράμα». Πρωταγωνιστές, οι πρόσφυγες, οι μετανάστες, οι Ρομά, οι τοξικοεξαρτημένοι, οι αναρχικοί, οι άστεγοι, οι άνεργοι, οι «μπαχαλάκηδες», οι άεργοι και οι αργόσχολοι νέοι, οι ψυχικά διαταραγμένοι, οι

χούλιγκανς, οι άνθρωποι της νύχτας και του οργανωμένου εγκλήματος και εν γένει το κοινωνικό περιθώριο.

Η ίδια εικόνα αναπαράγεται emphaticά και από την πολιτική ηγεσία. Στην πρόσφατη ποινική μεταρρύθμιση (βλ. Ν. 5090/2024), ο αρμόδιος υπουργός Δικαιοσύνης υποστήριξε σε τηλεοπτική του συνέντευξη ότι: «Μετά από όλα αυτά τα χρόνια του δικαιωματοσμού, ήρθε η ώρα να κοιτάξουμε τη μεριά των θυμάτων, των φιλήσυχων πολιτών, που θέλουν να μην τους κλέβεις, να μη βιάζεις τα παιδιά τους, να μην καταστρέφεις την περιουσία τους, να μην καταστρέφεις τη δημόσια περιουσία, να μην τους χτυπάς, να μην τους συκοφαντείς...».¹ Ασφαλώς και οι ανωτέρω συμπεριφορές είναι κοινωνικά επιζήμιες και χρειάζεται να περιληφθούν στο φάσμα προστασίας του Ποινικού Δικαίου. Το εγκληματικό φαινόμενο, όμως, εξαντλείται μόνο σε αυτές; Κι αν όχι, γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι φοβούνται μην πέσουν θύματα των κλασικών αδικημάτων κατά της ζωής ή της ιδιοκτησίας και όχι της διαφθοράς ή του οικονομικού εγκλήματος; Ακόμη περισσότερο, γιατί, ενώ είναι ήδη θύματα διαφθοράς, οικονομικών καταχρήσεων, καταπάτησης των δικαιωμάτων τους και καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, δεν έχουν επίγνωση γι' αυτό;

Οι ασυμμετρίες αυτές δεν απαντώνται μόνο στις επίσημες στατιστικές, τα ΜΜΕ και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις, αλλά και στο πεδίο της ακαδημαϊκής έρευνας. Έτσι, όπως παρατηρεί ο Greg Barak, το 95% περίπου της ακαδημαϊκής ενασχόλησης επικεντρώνεται στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, στο έγκλημα του μπλε κολάρου και μόνο το 5% της ακαδημαϊκής έρευνας, διδασκαλίας και συγγραφής εστιάζει στο έγκλημα του λευκού κολάρου. Ακόμα κι αυτό, όμως, το ποσοστό δεν είναι ακριβές, στο μέτρο που περιλαμβάνει αρκετά αδικήματα, όπως υπεξαίρεση, κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας, απιστία ή απάτη, τα οποία όχι μόνο δεν αποτελούν εγκλήματα των ισχυρών, αλλά εγκλήματα που στρέφονται κατά των φορέων εξουσίας (ατόμων ή οργανισμών). Ακόμα κι αν θεωρήσουμε τα ανωτέρω ποσοστά κάπως υπερβολικά, αποτελεί μάλλον κοινή διαπίστωση ότι διαχρονικά παρατηρείται μία υπερεκπροσώπηση ορισμένων αδικημάτων στις επίσημες καταγραφές και ταυτόχρονα μία αποσιώπηση κάποιων άλλων. Διαχρονικά, τα εγκλήματα των ισχυρών βρίσκονται εκτός ή στις παρυφές του ποινικού δικαίου, διαφεύγοντας από την ποινικοποίηση και τον στιγματισμό. Γιατί, όμως, συμβαίνει αυτό;

1. Βλ. Συνέντευξη υπουργού Δικαιοσύνης στο τηλεοπτικό δίκτυο OPEN στις 01.12.2023. Διαθέσιμο στο: <https://www.tvopen.gr/watch/191837/ogiorgosfloridhsgiatongamoomofylonzeygarionkaigiatisallagesstonpoinikokodika>.